

Batıl İtikatlarla Savaşın Edebî Cephesi: Kılıçzâde Hakkı'nın Hikâyeleri

Tuğba Özen

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk-İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, Türkiye
0000-0001-7786-6193
ror.org/05ryem72
tugbaozen@aybu.edu.tr

Öz

Yazar, gazeteci, milletvekili ve Batıcılık fikrinin savunucusu Kılıçzâde Hakkı (öl. 1960), Türk düşünce tarihinde önemli bir yere sahiptir. Kılıçzâde, yazılarında devletin ilerlemesi için yapılması gerekenleri ismiyle müsemma şekilde savaşırçasına anlatır. Yazar hakkındaki çalışmaların ekserisi kitapları ve makaleleri hakkındadır. Oysa Kılıçzâde Hakkı, gerilemenin en büyük sebebi olarak gördüğü batıl inançlarla savaşını, kurgusal zemine taşıyarak hikâyeleştirmiştir. Kılıçzâde hakkındaki çalışmalarda söz konusu hikâyelere değinilmekle birlikte ayrıntılı bir değerlendirme yapılmamıştır. Bu makalede Kılıçzâde Hakkı'nın İctihad ve Hürriyet-i Fikriyye dergilerinde yayımlanan sekiz hikâyesi incelenmiştir. Yazarın hikâyelerinde batıl gördüğü, dinî ve toplumsal inanışlarla olan mücadelesi dikkat çekmektedir. Çalışmanın amacı makalelerinde de benzer konuları işleyen Kılıçzâde'nin fikrî eserlerinde başlattığı mücadelesini fiktif yapıya taşıdığını göstermek, yazarın düşüncelerini açıklamada kurguyu kullanılmasını örneklendirmektir. Çalışmanın yöntemi şu aşamalarda ilerlemiştir: yazarın hikâyeleri tespit edilmiş, Latin alfabesine aktarılmış, makaleleriyle hikâyeleri arasındaki benzer noktalar bulunmuştur. Bu dikkatle çalışma üç başlık altında ele alınmıştır. Söz konusu sekiz hikâyeden evlilik hakkındakiler “Dest-i İzdivaca Talip miyiz?”, toplumdaki dindarlık ve dinsizlik algısının eleştirildiği hikâyeler “Dinsizlik Alametleri”, Yunus Hoca hakkındaki hikâyeler ise “Sahte Softalığın Simgesi: Yunus Hoca” başlıkları altında değerlendirilmiştir. Kılıçzâde Hakkı'nın aile mefhumuna büyük kıymet verdiğini yazılarından takip etmek mümkündür. “Dest-i İzdivaca Talip miyiz?” başlığı altında işlenen hikâyelerde düğün eğlenceleri, eşlerin birbirini tanıyarak evlenmelerinin önemi, evlenme ve boşanma işlemlerinin nasıl olması gerektiği, örnek aile temsili ele alınır. “Dinsizlik Alametleri” başlığında incelenen hikâyelerde ise toplum tarafından dinsizlik yaftasına maruz kalan ailelerin dine dair tutumu işlenmiştir. Sahte softalarla pek çok cephede savaşmayı kendine görev edinen Kılıçzâde Hakkı, bu savaşını kurguya taşımıştır. Makalenin üçüncü kısmı “Sahte Softalığın Simgesi: Yunus Hoca”nın maceralarının anlatıldığı üç hikâyeden müteşekkildir. Yunus Hoca üzerinden din adamı vasfına talip ve sahip kişilerde bulunmaması gereken özelliklerin anlatıldığı hikâyelerin ilkinde Yunus Hoca'nın ataları; ikincisinde medrese talebeliği, üçüncüsünde bir kadınla giriştiği münakaşa tahkiye edilir. Bu değerlendirmeler ışığında Kılıçzâde Hakkı'nın hikâyelerinin aile ve din mefhumları üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Bununla birlikte Kılıçzâde'nin fikrî eserlerindeki meseleleri, fiktif yapıda da işlediği ve Batıl itikatlarla bir de edebiyat cephesinde savaştığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Türk-İslam Edebiyatı; Kılıçzâde Hakkı; Batıcılık; Softalık; Aile; Batıl İtikat; Batıl İtikatlarla Mücadele

Öne Çıkanlar

- Kılıçzâde Hakkı, savunduğu fikirleri topluma ulaştırmak maksadıyla edebiyatın imkânlarından faydalanarak hikâyeler yazmıştır.
- Batıl itikatlarla savaşını edebiyat cephesine de taşıyan Kılıçzâde'nin hikâyeleri, aile mefhumu ve hurafelere dayanan din algısı üzerine yoğunlaşır.
- Kılıçzâde hikâyelerinde evlilik kurumunun tesisindeki hatalara değinirken düğün eğlencesi, eş seçimi ve boşanmanın nasıl olması gerektiğini açıklar.
- Kılıçzâde'nin hikâyeleriyle makaleleri birlikte değerlendirildiğinde, bu metinlerde toplum tarafından dinsizlik olarak görülen davranışların ardındaki batıl inanışların ve hurafelerin eleştirildiği görülür.
- Kılıçzâde Hakkı hikâyelerinde tiplendirdiği kahramanlar aracılığıyla, geleneklere sorgulamadan sarılanları, dini hurafelerden ibaret görenleri tenkit eder.

Atıf Bilgisi

Özden, Tuğba. “Batıl İtikatlarla Savaşın Edebî Cephesi: Kılıçzâde Hakkı'nın Hikâyeleri”. *Eskiyeni* 52 (Mart 2024), 189-212.

Makale Bilgileri

<i>Geliş Tarihi</i>	21 Aralık 2023
<i>Kabul Tarihi</i>	19 Şubat 2024
<i>Yayın Tarihi</i>	26 Mart 2024
<i>Hakem Sayısı</i>	İki İç Hakem - İki Dış Hakem
<i>Değerlendirme</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik
<i>Etik Beyan</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
<i>Benzerlik Taraması</i>	Yapıldı – Turnitin
<i>Etik Bildirim</i>	eskiyenidergi@gmail.com
<i>Çıkar Çatışması</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
<i>Finansman</i>	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
<i>S. Kalkınma Amaçları</i>	-----
<i>Lisans</i>	CC BY-NC 4.0

The Literary Front of the War Against Superstition: Kılıçzâde Hakkı's Stories

Tuğba Özen

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Theology, Department of Turkish Islamic Liteture, Ankara, Turkiye

0000-0001-7786-6193

ror.org/05ryemn72

tugbaozen@aybu.edu.tr

Abstract

Kılıçzâde Hakkı was a writer, journalist, member of parliament, and advocate of Westernism, who played a significant role in Turkish intellectual history. Kılıçzâde's writings describe the necessary steps for the progress of the state in a manner that reflects his name, as if he were fighting for it. Although most studies about the author focus on his books and articles, Kılıçzâde Hakkı also narrated his struggle against superstition, which he saw as the primary cause of regression, by carrying it to fictional ground. Even though these stories are mentioned in the studies on Kılıçzâde, a detailed evaluation has not been made. This study analyses eight stories of Kılıçzâde Hakkı that were published in the magazines *İçtihad* and *Hürriyet-i Fikriyye*. The author's struggle with superstition, religious, and social beliefs is highlighted in the stories. It can be argued that Kılıçzâde continued the intellectual struggle he began in his written works by addressing similar issues in his articles. This study aims to demonstrate that Kılıçzâde extended the struggle he initiated in his intellectual works to the literary structure and to exemplify the use of fiction in explaining his thoughts. The methodology of the study proceeded in the following stages: identifying the author's stories, transferring them to the Latin alphabet, and finding similarities between his articles and stories. The study was analyzed under three headings. In this context, the eight stories about marriage were analyzed under the title "Are we eligible to get married?", the stories criticizing the perception of religiosity and irreligion in the society were analysed under the title "Signs of Irreligion", and the stories about Yunus Hodja were analyzed under the title "The Symbol of Bigotry: Yunus Hodja". It is evident from his writings that Kılıçzâde Hakkı placed great importance on the concept of family. The author discusses wedding festivities, the importance of spouses getting to know each other before getting married, and the procedures for marriage and divorce in the stories titled "Are we eligible to get married?". The stories analyzed under the title "Signs of Irreligion" explore the attitudes of families labeled as irreligious by society. Kılıçzâde, who considered it his duty to combat false sentimentality on multiple fronts, extended this battle to the realm of fiction. The third section of the manuscript, entitled "The Symbol of Bigotry: Yunus Hodja", comprises three stories that recount the adventures of Yunus Hodja. The first story explores Yunus Hodja's ancestry, the second his life as a madrasah student and the third his dispute with a woman. Based on these evaluations, it was seen that Kılıçzâde Hakkı's stories concentrated on the concepts of family and religion. In addition, it was understood that Kılıçzâde also dealt with the issues in his intellectual works in his fictional works and fought against superstitious beliefs on the literary front.

Keywords

Turkish Islamic Literature; Kılıçzâde Hakkı; Westernism; Bigotry; Family; Superstition; Fighting Superstition

Highlights

- Kılıçzâde Hakkı wrote stories by making use of the possibilities of literature in order to convey the ideas he defended to the society.
- Kılıçzâde's stories, which carry his war against superstitious beliefs to the literary front, concentrate on the concept of family and the perception of religion based on superstitions.
- In his stories, Kılıçzâde Hakkı touches upon the mistakes in the establishment of the institution of marriage and explains how wedding entertainment, choice of spouse and divorce should be.
- When Kılıçzâde 's stories are evaluated together with his articles, it is seen that the superstitions and superstitions behind the behaviors seen as irreligious by the society are criticized.
- In his stories, Kılıçzâde Hakkı criticizes those who cling to traditions without questioning and those who see religion as superstitions.

Citation

Özden, Tuğba. "The Literary Front of the War Against Superstition: Kılıçzâde Hakkı's Stories". *Eskiyeni* 52 (March 2024), 189-212.

Article Information

<i>Date of submission</i>	21 December 2023
<i>Date of acceptance</i>	19 February2024
<i>Date of publication</i>	26 March 2024
<i>Reviewers</i>	Two Internal & Two External
<i>Review</i>	Double-blind
<i>Plagiarism checks</i>	Yes - Turnitin
<i>Conflicts of Interest</i>	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
<i>Complaints</i>	eskiyenidergi@gmail.com
<i>Grant Support</i>	No funds, grants, or other support was received.
<i>S. Development Goals</i>	--
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0

Giriş

Asıl adı İsmail Hakkı olan Kılıçzâde, 1872'de günümüzde Sırbistan Devleti sınırları içerisinde bulunan Niş kasabasında doğmuştur. Osmanlı-Rus harbinde ailesiyle birlikte Manastır'a göçtükten kısa bir süre sonra yetim kalmış, ilk mektebin ardından askerî okullarda okumuş, çeşitli kolordularda görev yapmış, askerî okullarda muallim olarak çalışmıştır. Meslek hayatında binbaşılığa kadar yükselen Kılıçzâde Hakkı, *İçtihad*'da yayımlanan yazıları sebebiyle emekli edilmiştir.¹ *İçtihad* ile başlayan yayın hayatı *Hürriyet-i Fikriyye*, *İleri*, *Hür Fikir* gibi süreli yayınlarda devam eden Kılıçzâde, Kocaeli ve Muş milletvekili olarak mecliste bulunmuştur. 1934'te son dönem yazılarında kullandığı "Kılıçoğlu" ibaresini soyadı olarak alan yazar, 21 Ocak 1960'ta vefat etmiştir.²

Düşünce tarihimizin önemli simalarından olan Kılıçzâde, fikir hareketlerinin süreli yayın sayfalarında irdelendiği ve kurtuluş reçetesi olarak sunulduğu II. Meşrutiyet devrinde, Abdullah Cevdet, Celal Nuri gibi isimlerin yanında Batıcılık cephesinde yer almıştır.³ Kılıçzâde Hakkı'nın toplumda yanlış uygulandığını düşündüğü itikatlarla savaşına geçmeden önce, dönemin iki mühim akımı olan Batıcılık ve İslamcılık arasındaki konumuna işaret etmek gerekir. "Dinsiz olalım demiyorum. Fakat her şeyi de dinden beklemeylem."⁴ diyen Kılıçzâde'nin II. Meşrutiyet dönemi yazılarında dine büsbütün mesafe koymak yahut başka bir inanç sistemini benimsemek gibi bir kanaatinin olduğu söylenemez. Nitekim o, "semavî kitapların işaret ettiği Tanrı'yı" kabul etmekte, İslamiyet için "dinler içerisinde en aklî ve mükemmel olanıdır" demektedir.⁵ Bu dönemde Kılıçzâde Hakkı'nın husumet beslediği unsur din değil, dinin yanlış şekilde yansıtılmasıdır. Tarık Zafer Tunaya, bahsi geçen düşünceyi dönemin Batıcılık akımına izafe ederek şu tespitte bulunur: "Garpcılar dinlerin ekmele olan İslâmiyet'i kaldırıp başka bir din kabul etmek gayesini gütmemektedir. Asıl maksat İslâmiyet'i de kurtarmaktır."⁶ Tunaya, bunu yapabilmek için Avrupa'ya muhtaç kalındığının altını çizerek dönemin Batıcılarının bu sebeple Batıcı olduğunu vurgular.

II. Meşrutiyet dönemi yazılarında Kılıçzâde Hakkı, kılıç gibi kullanmayı hedeflediği kalemiyle dinle değil, dine eklenen hurafelerle savaşmıştır. Kitapları savaşının önemli bir silahı olmuştur. Büyük çoğunluğu *İçtihad*'da yayımlanan makalelerinden oluşan *İtikadât-ı Bâtılâya İlan-ı Harb* (İstanbul 1329, 1332) başlıklı kitabında, modernleşme rüyasını anlattığı "Pek Uyanık Bir Uyku"⁷ makalesi; sahte dervişler ve softalar, kadınların eğitim ve tesettürü, *Akvemüs-Siyer* adlı eserle ilgili görüşleri ve "Dinsizler" başlıklı hikâyesi yer almıştır.⁸

¹ Sibel Zeren, *İsmail Hakkı Kılıçoğlu'nun Eserleri ve Fikirleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999), 8-14.

² Celal Pekdoğan, "Kılıçzâde Hakkı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/ 415.

³ Kılıçzâde Hakkı'nın Batıcılık hakkındaki görüşlerine dair ayrıntılı bilgi için bk.: M. Şükrü Hanioğlu, *Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1997).

⁴ Kılıçzâde Hakkı, "Ne İstiyoruz?", *İtikadât-ı Bâtılâya İlan-ı Harb* (İstanbul: Şems Matbaası, 1332), 25.

⁵ Zeren, *İsmail Hakkı Kılıçoğlu'nun Eserleri ve Fikirleri*, 28.

⁶ Tarık Zafer Tunaya, *Âmme Hukukumuz Açısından İkinci Meşrutiyetin Siyasî Tefekküründe Garpcılık Cereyanı*, (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1949), 37.

⁷ *İçtihad*'da "Pek Uyanık bir Uyku" başlığıyla yayımlanan yazı, *İtikadât-ı Bâtılâya İlan-ı Harb* adlı kitapta bazı eklemeler ve düzenlemelerle "Rüya" başlığıyla yayınlanmıştır.

⁸ Eserin Latin alfabesine aktarıldığı ve incelendiği bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Alkan Bektaş, *Kılıçzâde Hakkı'nın İtikadât-ı Bâtılâya İlan-ı Harb İsimli Eserin Çeviri Yazısı ve Değerlendirilmesi* (Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020)

Akvemü's-Siyer Münasebetiyle Yûsuf Suad Efendi'ye Tahsîsen, Softa Efendilere Tâmîmen Son Cevab (İstanbul 1331) başlıklı eserinde İslâm'ın son ve mükemmel din olduğunu tasdik ederken bazı güncellemelere ihtiyaç duyulduğunun altını çizmiştir.⁹ *Peygamberler Dedesi İbrahim* (Kocaeli 1926) başlıklı kitabını ise “modern ve eleştirel bir peygamberler tarihi yazmak” gayesiyle kaleme almıştır.¹⁰ Kılıçzâde Hakkı'nın bahsi geçen kitaplarının dışında *İçtihad*, *Hürriyet-i Fikriyye*, *Uhuvvet-i Fikriyye*, *Serbest Fikir*, *Hür Fikir*, *İleri* gibi süreli yayınlarda kalmış yazıları mevcuttur.

Batıcılık akımının bir neferi olarak düşünce ve kültür tarihimize adını kaydettiren Kılıçzâde Hakkı, savunduğu fikirleri topluma ulaştırmak maksadıyla edebiyatın toplumu yönlendirmek, etkilemek gibi imkânlarından faydalanarak hikâyeler yazmıştır. Onun gazetecilik faaliyetlerini yürüttüğü *İçtihad* ve *Hürriyet-i Fikriyye*¹¹ dergilerinde sekiz hikâyesi mevcuttur. Bahsi geçen hikâyeler; “Erkek Kına Gecesi”, “Zıfaf”, “Son Gece”, “Kafessiz Ev”, “Dinsizler”, “Yunus Hoca'nın Kendisi”, “Yunus Hoca Talebe”, “Yunus Hoca'nın Kavgalarından” başlıklarını taşımaktadır.¹²

Kılıçzâde Hakkı, *İtikâdât-ı Batılaya İlan-ı Harb* adlı kitabında yer verdiği, kendisine “Kılıçzâde”¹³ ünvanını kazandıran “Sahte Softalığa ve Dervişliğe İlan-ı Harp” ve “bir batılılaşma projesi”¹⁴ yahut “ütopya”¹⁵ olarak değerlendirilen “Pek Uyanık Bir Uyku” başlıklı yazılarında, “Batılılaşmış insan profili nasıl olmalıdır?” sorusuna cevap aramaktadır.¹⁶ Onun bu yazılardaki fikirlerini hikâyelerine taşıdığını görmek mümkündür.

Kılıçzâde'nin hikâyelerini iki ana tema etrafında toplamak mümkündür. Bunlardan ilki aile mefhumu, ikincisi ise hurafelere dayanan din algısıdır. Bazı hikâyelerinde ise bu iki unsurun bir arada kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu çalışmada incelenen sekiz hikâyede konunun “itikadat-ı batıla”ya getirildiği görülmektedir. Bu dikkatle hikâyeler üç başlık altında değerlendirilecektir:

1. Dest-i İzdivaca Talip miyiz?

Yazılarında kadınlara dair meseleler üzerinde teferruatla duran Kılıçzâde Hakkı'nın üç hikâyesi aileye dairdir. “Erkek Kına Gecesi” başlıklı hikâyede evlilik hazırlığındaki Refik Bey için tertip edilen düğün öncesi eğlence anlatılır. Söz konusu merasimin tertipçisi “En amelî bir filozof, en iyi bir Epiküryen” sıfatlarıyla tanıtılan ve ismiyle müsemma bir hayat geçiren Bezmi Bey'dir. Hayatı eğlence ve çalışmaktan ibaret gören Bezmi Bey'e göre din

⁹ Ayrıntılı bilgi için bk.: Zekeriyâ Akman, “Kılıçzâde Hakkı'nın Siyer Yazıcılığı ile İlgili Görüşleri”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XIV/ 26 (2012/2).

¹⁰ Zeren, *İsmail Hakkı Kılıçoğlu'nun Eserleri ve Fikirleri*, 17.

¹¹ *Hürriyet-i Fikriyye'nin* isim değişikliğiyle yayınlanan devamı niteliğindeki *Uhuvvet-i Fikriyye* ve *Serbest Fikir* dergileri de kapsam dâhilindedir.

¹² *Serbest Fikir* dergisinde yayınlanan “Küçük Bir Münakaşa” başlıklı hikâyenin imza kısmında “***” işareti bulunmaktadır. *Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi* başlıklı kitapta M. Şükrü Hanioğlu, Kılıçzâde'nin “Dinsizler” başlıklı hikâyesinden bir kısım alıntıladıktan sonra, “Benzer bir şekilde bir şeyhle tartışan tıp talebesi ile çizilen tiple karşılaştırmak için bk.: ‘Bir Küçük Münakaşa’” ifadeleriyle söz konusu hikâyeye atıf yapar. (M. Şükrü Hanioğlu, *Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, 362) Daha sonraki bazı çalışmalarda da hikâyenin Kılıçzâde'ye ait olduğu vurgulanır. Ancak hikâye imzasız yayınlandığı için bu makaledeki incelemeye dâhil edilmemiştir.

¹³ Esmâ Torun Çelik, “Kılıçzâde Hakkı'nın Yazılarında Din ve Laiklik”, *Turkish Studies* CÜDES 14/5, (2019), 260.

¹⁴ Ramazan Altıntaş, “Batılılaşmış bir Doğulu: Kılıçzâde Hakkı ve Projesi”, *Eskiyeni* 8 (2008), 95.

¹⁵ Pekdoğan, “Kılıçzâde Hakkı”, 415.

¹⁶ Altıntaş, “Batılılaşmış bir Doğulu: Kılıçzâde Hakkı ve Projesi”, 97.

ve mezheplerle fazla uğraşmak işsiz insanların kârıdır. En iyi ibadet insanın kendi işidir; en büyük ahlâk da işgüzarlıktır. İnsanın işi olduktan sonra fenalık yapıp fena şeyler düşünmeye vakti olmaz. Ülkeden siyasetle iştigal sevdasını kaldırmak için serserilere ve işsizlere iş bulmanın gerektiğini belirten Bezmi Bey, ülkeyi kurtaracak olanın “Maarif ve Nâfia nezaretleri” olduğunun altını çizer.¹⁷

Hikâye iki arkadaşın düğün hazırlığı için misafirlerin damak zevkine uyan içki tarzlarını organize etmeleriyle devam eder. Düğün merasimine dair konuşmalar Bezmi ve Refik Beyler arasında Türklük mevzusunun açılmasına sebebiyet verir. Türklerin Batılı tarzdaki düğün eğlencelerini henüz tam bilemedikleri için, alkolün etkisiyle, taşkınlık yaşanabileceğini düşünen Bezmi Bey'in bu eleştirileri Refik Bey'i kızdırır: “Bezmi Bey siz Türk değil misiniz? Milletinizi tahkir etmekle bir zevk mi duyuyorsunuz? (Bağırarak) Müverrih tahkir eder, ulema tahkir eder, avam tahkir eder, ecnebi tahkir eder. Ey zavallı Türk! Bu kadar tahkir edilmek için sen ne günah işledin?”¹⁸ soruları karşısında Bezmi Bey, “Şimdiye kadar Türk'e Türk olduğu anlatıldı mı? Türk'ün de bir milleti bir haysiyeti olduğu bildirildi mi?”¹⁹ sorularıyla karşılık verir.

Tartışma sazandelerin gelişyle yarım kalır. Musiki dinletisi çoğunluğu eğlendirirken ayrı bir yere çekilen doktor ile arkadaşlarını rahatsız eder. Sanatın değil alkolün tesirinin hâkim olduğu ortamdaki eğlence biçiminden rahatsız olan doktor ve üç arkadaşı arasında durum değerlendirmesi yapılır. İçlerinden biri, “Nasıl doktor, biz yirminci asırda çingene hayatı yaşamıyor muyuz?” sorusunu yöneltir. Dansçıların davetlilerle karşılıklı göbek atacaklarını öngören doktor, düzenlenen cemiyetin zekâ ve letafetten uzak olduğunun farkındadır. Grubun en genci dahi bu eğlencenin garabetinden yakılarak, “Vallahi biz henüz iptidaiyiz. Bu hayat değil rezalet. Medeniyetten çok uzağız. Ve korkuyorum ona ulaşmadan öleceğiz.” sözleriyle sohbeti dâhil olur. Doktor ise şu karşılığı verir:

Hayır hayır ölmeyeceğiz. Daha fena bir hâle geleceğiz. Mademki millî ve medenî bir usul-i muaşeret tesis edemedik, o hâlde garbın taammüm eden bazı usulünü kabul etmeli idik. Onu efendi olarak kabul etmedik; fakat korkarım ki Avrupa bize o usulleri uşak olarak kabul ettirecektir.²⁰

Yukarıdaki cümleler Kılıçzâde'nin Batıcılık hakkındaki değerlendirmelerini akla getirir. “Sahte Softalığa ve Dervişliğe İlan-ı Harb” başlıklı yazısında, “mevcudiyet-i mukaddese-i diniyye ve milliyemizi muhafaza”²¹ etmenin yolunun Avrupalılar gibi ilmî düşünmekten ve çalışmaktan geçtiğini belirten Kılıçzâde Hakkı, burada bir arayış içerisinde görünmektedir. Nitekim o, bir yandan Batıcılığı savunurken diğer yandan din ve gelenekleri doğru şekilde yorumlayacak yeni içtihatların gerekliliğinden söz etmekte, aksi takdirde “Avrupa'nın terakkiyat-ı azîmesi”nin kendilerini ezeceğini düşünmektedir.²²

Kılıçzâde bu hikâyede, modernleşmek isterken eski âdetlerin yerine neyin ikame edileceğinin bilinmemesinin sebep olduğu kafa karışıklığını işlemiştir. Türklük bilinci üzerinden eğlence şekillerinin irdelendiği hikâye, Kılıçzâde'nin Batılılaşmaya karşı tavrını gözler önüne sermesi bakımından önemlidir. Zira “Erkek Kına Gecesi”ne katılan

¹⁷ Kılıçzâde Hakkı, “Erkek Kına Gecesi” *Hürriyet-i Fikriye* 5 (3 Mart 1330), 12.

¹⁸ Kılıçzâde Hakkı, “Erkek Kına Gecesi”, 14.

¹⁹ Kılıçzâde Hakkı, “Erkek Kına Gecesi”, 15.

²⁰ Kılıçzâde Hakkı, “Erkek Kına Gecesi”, 16.

²¹ Kılıçzâde Hakkı, “Sahte Softalığa ve Dervişliğe İlan-ı Harb”, *İctihad* 57 (14 Mart 1329), 1281.

²² Kılıçzâde Hakkı, “Darbe-i Katiyye”, *İtikâdât-ı Batılaya İlan-ı Harp*, 144.

aklı-selîm sahibi olarak tasvir edilen doktor ve arkadaşları millî ve medenî bir eğlence usulünün tesis edilememesinden muzdariptir.

Kılıçzâde Hakkı, “Zıfâf” başlıklı evliliğe dair bir başka hikâyesinde düğün merasimlerinde ölçülü bir eğlence savunur. Diğer taraftan koltuk merasimi gibi görücü usulü evlilik âdetlerini eleştirir. Hikâye kahramanı Müfit Bey, nikâh akdi hakkındaki görüşlerini belirtirken, “izdivacın belediye dairesinde, talakın da huzûr-ı hâkimde icrası lüzumuna” inanmıştır.²³ Zira ona göre ilahî kanunlar şimdiki kadar çok defa suistimal edilmiş, “cemiyet-i medeniyye-i İslamiyye bu yüzden pek çok zararlar görmüştür ve görecektir.”²⁴ Müfit Bey’in annesi oğlunun hem evlilik hem de merasimler hakkındaki görüşlerinden memnun değildir. “Koltuk merasiminin icra edilmemesini de muhafazakârlığa karşı bir hakaret” addetmektedir. Netice olarak söz konusu hikâyede evlilik merasiminin, bir ölçü çerçevesinde eğlenmek üzere icra edilmesi gerektiği savunulur. Bu savunma, Kılıçzâde Hakkı’nın sözcülüğünü üstlenmiş konumda bulunan hikâye kahramanı Müfit Bey aracılığıyla yapılır.

Kılıçzâde Hakkı, “Son Gece” hikâyesinde görücü usulüyle yapılan evliliğin sakıncalarına değinir. Başka birisini sevdiği için ayrılmak istediğini eşine bir mektupla açıklayan kadın, “Aldatmak namussuzluğunu irtikâp etmekten ise hakikati itiraf edip azap çekmek daha ehvendir.”²⁵ ifadelerini kullanır. Bu cümleler Kılıçzâde’nin hikâyelerinde kadın kahramanlara biçtiği rolü göstermesi bakımından önemlidir. Nitekim burada kadın kahraman başka birine âşık olduğunu eşine itiraf etmekten çekinmez ancak evlilik birliği içinde kendisine sadık kaldığının da altını çizer. Kadın, bu talebinin gerekçelerini sunarken, “Biz meşru bir çift olmak için yekdiğerimizi bizzat inticap etmeye muktedir olabilmeli idik.”²⁶ der. Ayrıca birbirlerini hiç görmediklerini ve bu evliliğe dair olumsuz düşüncelerini ailesiyle paylaştığını açıklayan kadın, onların eşinin mevkii ve serveti dolayısıyla hırsla kapıldıklarını vurgular. Genç kadının evlenme biçiminin dinle bağdaştırılmasına da itirazı vardır:

Şu facianın mevlidi, bizim, dine izafe ve nispet eyleyen istibdatkârâne kanunlarımızla ictimaî hatalarımızdır. Mevad-ı hasîsede bile hak-ı tedkik, hıyar-ı rüyet şart iken ailenin değil belki milliyetin esasını vaz’ edecek olan iki ruhun mantikî bir tarzda ictima’ edememeleri hayat-ı medeniyye ve ictimaiyyemiz namına daimî bir facia değil midir? Ve işte biz o kurbanlardan biriyiz.

İlahi kanunlar, mutlaka beşerin saadetini kâfil olacak surette müdevven olurlar. Kudret-i Fâtıra insanlar için suhuletten başka bir şey murat etmemiştir. Şu hâlde fuzuli olarak kutsiyetleri ilan edilen bu muzır kanunların artık tahrîp edilmeli ve yerine ilahî kanunların hakiki ve tabiiileri ikame edilmelidir.²⁷

Kılıçzâde Hakkı, “Kadın ve Tesettür Meselesi” başlıklı yazısında birbirini görmeyen iki insan tarafından tesis edilen aileyi kumara benzetir.²⁸ Hikâyelerinde de bu durumu işlediği ve ideal evlilik için eş seçiminin nasıl olması gerektiğine dair teklifte bulunduğu görülür.

²³ Kılıçzâde Hakkı, “Zıfâf”, *Hürriyet-i Fikriye* 3 (17 Şubat 1329), 14.

²⁴ Kılıçzâde Hakkı, “Zıfâf”, 14.

²⁵ Kılıçzâde Hakkı, “Son Gece”, *Hürriyet-i Fikriye* 6 (13 Mart 1330), 16.

²⁶ Kılıçzâde Hakkı, “Son Gece”, 16.

²⁷ Kılıçzâde Hakkı, “Son Gece”, 16.

²⁸ Kılıçzâde Hakkı, “Kadın ve Tesettür Meselesi”, *İtikâdât-ı Batılaya İlan-ı Harp*, 153-154.

Kılıçzâde Hakkı'nın “Kafessiz Ev” başlıklı hikâyesinde evliliğin eş seçimine dair olan kısmında yazarın önerileriyle karşılaşılır.²⁹ Söz konusu hikâyede, “20 sene evvel Anadolu Hisarı'nda yer alan” bir ev ve bu evin sakinleri anlatır. Hikâye çalışmanın bölümleri bakımından değerlendirildiğinde iki kısma ayrılabilir. İlk kısımda görücü usulü evlilik yerine evlenecek kişilerin birbirini önceden tanıdığı izdivaç şeklinin nasıl gerçekleşebileceği konu edilir. Hikâyenin ikinci kısmında ise “Kafessiz Ev” sakinlerinin bölge halkı tarafından “dinsizlik” olarak nitelenen davranışları işlenir.

“Kafessiz Ev”in sahibi Cenani Bey, Beyoğlu Sultanisi'nden mezun olduktan sonra Babîâli kalemlerinden birinde çalışmaya başlar. Göksu çayırının ve Dört Kardeşler gibi eğlence yerlerinin önde gelen müdavimlerinden olan Cenani Bey'in eğlenceye düşkünlüğü dışında kötü bir insan olduğu söylenemez; imam efendinin dahi bu kanaati taşıdığına özellikle altı çizilir. Zira eğlence mekânlarına devam etmesine rağmen içki, kumar gibi alışkanlıkları yoktur. Aradan bir müddet geçtikten sonra gezintilere ilgisi son bulan Cenani Bey, aile kurmaya karar verir. Bu düşüncesi açığa çıkınca yaşadığı yer inleri gelenlerinden olan kız babaları kendisine iltifatta bulunsalar da Cenani Bey'in izdivaçla ilgili görüşleri farklıdır. “Onun fikrince görmeden, tanımadan evlenmek, hayvan alışverişinden daha aşağı bir alışveriş[tir].”³⁰ Kılıçzâde Hakkı, hikâye kahramanı Cenani Bey ile benzer kanaattedir. “Kadın ve Tesettür Meselesi” başlıklı yazısında, aile yapısını bozmamak amacıyla geleneksel usulün devamını savunanlara şu cümlelerle cevap verir:

Aile! İşte bizde ebediyen mevcut olmayan bir şey. Eğer aile ne suretle olursa olsun bir araya getirilen kadınla erkek ve onlardan mütevellit birkaç çocuktan ibaret bir heyet ise, itiraf eder ki bizde aile vardır. Fakat şunu da söylemeye mecburuz ki ictima' hâlinde yaşayan bazı hayvanâtın bile teşkil ettikleri aile esasâtı bizimkilerden pek yüksektir. Çünkü onlar hiç olmazsa dişilerini görüyor ve intihâb ediyorlar. Bir ailenin esasını kuran, yekdiğerini seven iki cismin ittihadı değil midir?³¹

Kılıçzâde, yukarıda tabiatın verdiği örneği Cenani Bey üzerinden dinle açıklar. Cenani Bey, eşlerin birbirini tanımadan yaptıkları evliliklerin İslam şeriatına uymadığı ve bu evlilikten doğacak çocukların da ruhen ve bedenlen sıhhatli olamayacağı düşüncesindedir. Cenani Bey evleneceği kişinin mümkün mertebe iyi eğitilmiş, kendisini anlayabilecek zekâyâ sahip, serbestçe gezip dolaşabilecek hürriyete malik, bununla beraber son derece iffetli olması gerektiği kanaatindedir. Cenani Bey geçmişte tanıdığı hanımları düşününce bu özelliklere haiz Nihal Hanım'ı hatırlar. Nihal Hanım, Cenani Bey'e yazdığı mektuplardan anlaşıldığı üzere Shakespeare'den alıntılar yapacak derecede kültürlü, kendinden emin ve iffetli bir kadındır.³²

Nihal Hanım'dan kendisine gelen mektupları yeniden gözden geçiren Cenani Bey, onun evlenmek istediği kişi olduğuna emindir. Bu niyetini bildirmek üzere Nihal Hanım'ın evine giderek babası Ahmet Bey'e kızıyla olan tanışıklığını açık yüreklilikle anlatır. Ahmet Bey bu cesur tavırdan etkilenir ve kızını çağırarak Cenani Bey'le evlenmek isteyip istemediğini sorar. Nihal Hanım'ın bu izdivacı onayladığını belirtmesi üzerine çiftin nikâhı on beş gün sonra “merasim-i şer'iyeye ile” gerçekleştirilir.³³

²⁹ Masal notu düşülen “Kafessiz Ev” hikâye özellikleri taşıdığı için çalışmaya dâhil edilmiştir.

³⁰ Kılıçzâde Hakkı, “Kafessiz Ev”, *İctihad* 71 (11 Temmuz 1329), 1558.

³¹ Kılıçzâde Hakkı, “Kadın ve Tesettür Meselesi”, *İtikâdât-ı Batılâya İlan-ı Harp*, 153.

³² Kılıçzâde Hakkı, “Kafessiz Ev”, 1558-1559.

³³ Kılıçzâde Hakkı, “Kafessiz Ev”, 1559.

2. Dinsizlik Alametleri

Kılıçzâde Hakkı'nın hikâyelerinde üzerinde durduğu konulardan bir diğeri dinsizlik yaftasıdır. Halk nezdinde dinsiz olmakla suçlanan insanların aslını göstermek gayesi, yazarın tahkiyeli metinlerinde karşımıza çıkar. Dinsizlik meselesine geçmeden önce Kılıçzâde'nin din hakkındaki görüşlerine yer vermek gerekir. Kaynaklarda onun eğitimi hasebiyle biyolojik materyalizmden etkilendiği ve Batıcılık akımının savunucusu olduğu yazılıdır.³⁴ Ancak söz konusu felsefe ve fikir hareketlerine yaklaşım biçimi kendisine eklenen bu etiketlerin ardını da görme zaruretini doğurur. Nitekim Kılıçzâde'nin II. Meşrutiyet döneminde kaleme aldığı yazılarında dinden ve dolayısıyla İslamiyet'ten vazgeçmeyi salık veren bir düşüncesine rastlanmamıştır. Bilakis Kılıçzâde Hakkı, İslam'ın diğer dinlere olan üstünlüğünün altını çizmektedir; dine sonradan izafe edilmiş inançlardan, akıl dışı uygulamalardan ve hurafelerden arındırılmış bir Müslümanlık tasavvuru üzerinde durmaktadır. “İman” başlıklı yazısı, onun İslamiyet hakkındaki değerlendirmelerini içermesi bakımından önemlidir. Bu yazıda, “En iyi bir dine mâlik olduğumuz hâlde iddia edebiliriz ki en fena bir imana mâlikiz ve bundandır ki, Müslümanlık gibi hayat-bahş bir dine mâlik olmaklığımız bize yaşamak için asla fayda-bahş olmuyor.”³⁵ demektedir.

Yukarıda alıntılanan yazının devamında “memleketin muhtaç olduğu iman” açıklanmaktadır. Buna göre iman şeriata uygun olmalıdır ancak tasavvufi tarzda yalnız din için yaşamayı gaye edinmemelidir yahut sadece maddiyat için çalışıp ahlaki boşlamamalıdır.³⁶ Din ve dünya arasında dengelyi savunan Kılıçzâde Hakkı, hikâyelerinde de dünya ile olan ilişkileri bakımından halk tarafından dinsizlikle yaftalanan insanları irdelemiştir.

Aile kurma şekilleri bakımından değerlendirdiğimiz “Kafessiz Ev” hikâyesi, evlenecek çiftin karşılıklı rızası ve birbirlerine duydukları muhabbetin ilanıyla mutlu sona ermez. Evliliklerinin akabinde Cenani Bey'in Anadolu Hisarı'ndaki evinde yaşamaya başlayan çift, bölge halkı tarafından “dine mugayir” olarak nitelendirilen tavırları hasebiyle eleştiri oklarının hedefi haline gelir. Anadolu Hisarı'ndaki eve hâlâ kafes takılmaması, Nihal Hanım'ın yüzünü kalın bir peçeyle örtmemesi, yaz kış eşiyile kol kola yürüyüş yapması mahalle sakinlerinin dikkatini çeker. Muhtarın öncülüğünde bir araya gelen mahalleli imama giderek “dinsizlik” olarak addettikleri bu davranışları sebebiyle Cenani Bey'in uyarılmasını isterler. Mahallelinin tepkisi üzerine imam, Cenani Bey'e şu uyarıda bulunur:

Gençliğinizde taşkınlıklarınızı delikanlılığınıza bağlayabilirdik. Fakat bugünkü dine uymaz hareketleri çekemeyiz. (...) Müslümanlığın esası pencerelere kafes koymak ve karınızın yüzüne sıkı bir peçe örtmektir. Bununla beraber karınızı kolunuza takıp çıkmayacaksınız.³⁷

Cenani Bey ise mahalle imamının uyarısı karşılığında yine aynı sertlikte şu cevabı verir: Ben o kadınla mahza mümkün olduğu kadar çok müddet bana arkadaşlık etsin diye, evlendim. Karımla gezmeye çıkmayayım da köyün o pis kahvesinde bir alay cahille

³⁴ Pekdoğan, “Kılıçzâde Hakkı”, 414.; Altıntaş, “Batılılaşmış bir Doğulu: Kılıçzâde Hakkı ve Projesi”, 93-94.

³⁵ Kılıçzâde Hakkı, “İman”, *Hürriyet-i Fikriyye* 1 (25 Kanun-i sâni 1329), 2.

³⁶ Kılıçzâde Hakkı, “İman”, 2-3.

³⁷ Kılıçzâde Hakkı, “Kafessiz Ev”, 1560.

dedikodu mu yapayım? Şunun bunun evine işine mi karışayım? Benim işim Müslümanlık değil de bunlar mı Müslümanlığa yakışır şeyler?³⁸

Cenani Bey yukarıdaki sözlerine, imamın delikanlılık zamanları için mazur gördüğü hovardalıklarda, birlikte eğlendikleri hanımların evlerinde kafesler bulunduğunu, yüzlerinde peçeler olduğunu ve ailelerinden bir erkeğin kolunda sokağa çıkmadıklarını ekler. Bu durum yasakların bir başka boyutunu sergilemesi bakımından mühimdir. Kılıçzâde Hakkı, hikâyede işlediği bu görüşlere, “Tamamen Hallolunmadıkça Bitmeyen Bir Mesele” başlıklı yazısında da yer vermiştir. Söz konusu yazıda, ahlaki fazilete sahip olmayan bir kadının peçeyle değil zırhla dahi muhafaza edilemeyeceğinin ve tesettürün ahlaki zafiyete engel olmadığının altı çizilir.³⁹

Kılıçzâde Hakkı için bu mesele bir hikâyede kapanmamış olacak ki “Dinsizler” başlıklı hikâyesinde de -benzer hususiyetleri haiz- bir başka aileyi daha okuyucuyla buluşturur. Hikâye, “Dinsizler” ismini alan ailenin bu ünvana “nâil olmak” için yaptıklarının tahkiyesiyle başlar. Maliye Müfettişi Ali Bey ve ailesine yönelik “dinsizler” yakıştırmasında bulunan mahalle halkı için dindarlığın kıstasları şöyle tasvir edilmektedir:

Onlar indinde dindarlığın alamet-i mahsusası bunlardır: Camiye, türbeye yağ, mum para göndermek köpeklere ekmek doğramak, çenede uzun bir sakal, başta kulaklara kadar geçirilmiş bir fes, sırtta bir aba, elde tesbih gecelik entari ile dolaşmak, arada sırada imam, muhtar ve bekçiyi unutmamak.⁴⁰

Müfettiş Ali Bey ailesinin yaşantısı, taşındıkları gündən beri mahalle kahvesinin baş gündemidir. Ailecek yaptıkları kır gezileri gâvur taklidi addedilen Müfettiş Ali Bey'in aile namusu ve Müslümanlığı sorgulanır. Köyün imamı kadınların sokakta dolaşmasının mümkün olmadığını “Yeniçeri günlerini” yâd ederek; padişahın, şeyhülislamın, zabitin hatta köy delikanlılarının dahi bu konuda vazifelerini yerine getirmeyip miskinleştğini esef duyarak anlatır.

Eşlerin bir arada yürüyüşe çıkmasının bu denli yadırganarak dinsizlik olarak addedilmesinin toplumsal hafızada yeri vardır. Zira III. Osman kendi gezinti günlerinde kadınları sokağa çıkmaktan menetmiş, III. Mustafa Müslüman kadınların sokağa çıkmalarını tamamen engellemiş, II. Mahmut kadınların erkeklerde birlikte gezmelerini yasaklamıştır. Söz konusu yasaklar Sultan Abdülmecid dönemine kadar devam etmiştir.⁴¹ Bu sebeple Cenani Bey'in ve Müfettiş Ali Bey'in eşleriyle birlikte çıktıkları gezintilerin mahalle sakinleri tarafından kınanmasında tarihî arka planın etkili olduğu düşünülebilir.

Müfettiş Ali Bey'in ailesindeki “dinsizlik” hususiyetlerinin sıralandığı mahalle kahvesinde konu dönüp dolaşp mescide ve türbeye bağışlanmayan paralara getirilir. Türbedar, demir kafeslere bağlanan bezlerin azalmasını müfettişin karısının ve kızının bu konu aleyhinde vaaz vermesine bağlar. Burada vaaz kelimesinin kullanılması hem köyün vaizini hem de bekçisini endişelendirir. Türbenin kazancının azalmasının sebeplerini araştıran Derviş Mehmet, karısına türbenin bakımını düzgün yapıp yapmadığını sorar, ziyaretlerin azalmasındaki sebebin ne olabileceğini sorgular. Karısı ise herhangi bir

³⁸ Kılıçzâde Hakkı, “Kafessiz Ev”, 1561.

³⁹ Kılıçzâde Hakkı, “Tamamen Hallolunmadıkça Bitmeyen Bir Mesele” *İctihad 92/ İştihad 4* (6 Şubat 1329), 2067-2070.

⁴⁰ Kılıçzâde Hakkı, “Dinsizler”, 1421-1422.

⁴¹ Tuba Çınar, *Osmanlı Toplumunda Evliliğin Sona Erdirilmesi (1839-1922)* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 225-226.

kusurunun olmadığını belirterek babasının dükkânında yaptığı gibi karınca duası asmayı teklif eder. Konuşmaya kulak misafiri olan kızları, müfettişin kızından türbeye çaput bağlamanın bir şeye fayda etmeyeceğini işittiğini anlatır. Bir vesileyle müfettişin kızının sözlerini dinleme fırsatı bulan türbedar, duyduklarını kahvehane müdavimlerine aktarır. İmam ve hatibin bulunduğu bu ortamda, müfettişin kızındaki hitabetin ikisinden de üstün olduğunu vurgulamaktan kendini alamaz. İmam ise “Ben gâvurların mektebinden diploma almadım. Ebu’l-Fazl medresesinde Şemsî Molla’dan icazet aldım.”⁴² diyerek kendisini savunma ihtiyacı hisseder. İmamı kızdırdığını fark eden Derviş Mehmet, “Bilirsiniz a cahillerin sözüne o kadar bakılmaz. Dervişler cahil ve tevekküllü adamlardır.”⁴³ cümleleriyle hocanın gönlünü almaya çalışarak müfettişin kızının sözlerini nakleder:

Hemşirelerim, dedi, ‘evvela Kur’an-ı Kerim’de âyât-ı şerifede evliyalar Allah’ın sevgili kullarıdır. Onlar için hüznün ve keder yoktur ve benim indimde merzûk ve mütenâimdirler’⁴⁴ diye beyan buyuruluyor. Başka bir şey söylenmiyor. Yani siz onlara müracaat edin, yalvarın yakarın pencerelerine kirli paçavralar bağlayın onlar size hep istediklerinizi verirler diye beyan buyurulmuyor. Hem o evliyalar da bizim gibi insan bizim gibi Allah’ın kulu. Bunlar zeytinyağı, mumu filanı ne yapacaklar. Eğer mum verilecek ise gece karanlıkta kalmış bir fakire verilmelidir. Allah’ın nuruna mazhar olmuş evliyaların muma, kandile ne ihtiyaçları vardır. Bir de bu baba veya evliya denilenlerin erdiklerini, indillah makbul olduklarını nereden bilelim.⁴⁵

Evliyalara çeşitli adalarda bulunmak Kılıczâde’nin “Pek Uyanık bir Uyku” başlıklı yazısında bir maddeyle yer almıştır. Evliyalara adakların yasaklanacağını belirtildiği maddedeki, “Zira evliyaların bu gibi nezirlere ihtiyaçları yoktur; onlar indehû merzûkturlar ve onlar havf u hüzünden berîdirler.”⁴⁶ cümlesi, hikâyedeki müfettiş kızının açıklamalarını destekler niteliktedir.

Hikâyenin devamında Derviş Mehmet’in kızı bu cümlelere itiraz ederek evliyaların kerametlerinden bahseder. Evliyalar sinirlendiğinde yerin titrediğini; babasının akşamdan evliyaların abdest alması için bıraktığı su dolu ibriği sabahleyin boş, havluları da ıslak bulduğunu söyler. Müfettiş kızı ise bahsi geçen olaydaki evliya için, “Bu fena ve fani dünyanın nesini beğeniyor ki öldükten sonra hemen bir daha dirilmeye özenmiş olsun?”⁴⁷ sorusunu yönelir. Hikâyenin bu kısmı müfettiş kızının eğitimini ve düşüncelerini isnat ettiği kaynakları göstermesi bakımından mühimdir:

Bizim Robert Kolej’deki hocamız diyordu ki: İnsanın hayat-ı hakikiye ve sermediyesi öldükten sonra başlar. Egerçi evliyalar hayydır. Fakat bizim cahil derviş ve softaların anladıkları ve daha doğrusu halka anlatmak istedikleri gibi can sahibi değildirler. Yani bizim gibi yiyip içmezler. Abdest alıp namaz kılmazlar. Onların hayatları pek başka bir şeydir ki softalar ve dervişler o hayatı kemal-i cehaletlerinden nâşi idrak edemez.⁴⁸

Ölümden sonraki yaşam ve dünya hayatı münasebetini açıklamak için Robert Kolej’deki hocasını referans gösteren kız, keramet meselesini anlatmak için babasıyla ziyaretine gittikleri “sarıklı ama âlim ve fâzıl bir zat(a)” atıfta bulunur:

⁴² Kılıczâde Hakkı, “Dinsizler”, 1423.

⁴³ Kılıczâde Hakkı, “Dinsizler”, 1424.

⁴⁴ Yunus, 12/62-64.

⁴⁵ Kılıczâde Hakkı, “Dinsizler”, 1424.

⁴⁶ Kılıczâde Hakkı, “Pek Uyanık Bir Uyku”, *İctihad* 57 (7 Mart 1329), 1262.

⁴⁷ Kılıczâde Hakkı, “Dinsizler”, 1424.

⁴⁸ Kılıczâde Hakkı, “Dinsizler”, 1424.

Efendi hazretlerine sordum. Cevaben, ‘Kızım dedi, böyle şeylerin aslı yoktur. Zaten kerim olanlar kerametlerini izhara tenezzül etmezler, çünkü bu onların indinde pek gayr-i mergup bir şeydir. Falan evliya darılmış da filanı çarpmış, yok ağzını yüzünü eğitmiş, yahut şöyle böyle yapmış. Bunların hepsi, halkın sırtından bad-i heva geçinmek isteyen bir sürü kalpazanların uydurmasıdır. Ve bilirsiniz ya bu her dinde vardır. Hele Katoliklikte nihayeti gelmez. Mâ’ mâfih bence insandan büyük evliyâ, insaniyetten büyük kerâmet olmaz.’⁴⁹

Türbeye bez bağlayanları eleştiren “âlim ve fâzıl sarıklı zat” sözlerine “Eşeğini gömüp de Uzunkulak Dede⁵⁰ namıyla âleme perestiş ettiren sonra da zengin olan hilekârların hikâyesini”⁵¹ hatırlatarak devam eder. Evliyalara mum adamanın faydasız bir taklit olduğunun altını çizen bu zatın sözleri, müfettişin kızı tarafından komşu kızlara aktarılır.

Kahvede anlatılanları sessizce dinleyen muhtar da karısının, müfettişin karısından duyduklarını naklederek sohbeteye katılır. Bu defa konu Ramazan’ın başlangıç işareti olan yeni ayın görünmesinde yaşanan uyuşmazlıktır. “Dinsizlerin bilgiç hanım efendisi” şeklinde nitelendirilen müfettişin eşi, bütün İslam âleminin aynı anda oruca başlayıp bayrama erişmelerine dair temennisini aktarır. Buna karşı muhtarın eşi, “Hayır olamaz efendim, şeriat böyle emrediyor. Ayı görüp tutmalı ayı görüp bayram yapmalı.”⁵² cevabını verir. Müfettişin eşi ise “vakt-i saadetteki” imkânlar ile o günün imkânlarının mukayese edilemeyeceğini; telgraf, telefon gibi haberleşme araçlarının “dünyayı örümcek ağı gibi kaplamış” olduğunu belirtir. Ardından sözlerini şu cümleyle tamamlar: “Fakat mesela Şemsi Molla’nın dediklerinden ayrılamayan karanlık beyinlerden hakikat nuru tulu edemez ki!”⁵³ Bu cümleler neticesinde ertesi gün imamın evinde “dinsizler familyasının mahalleden çıkarılması için teşebbüsatta bulunmaya” karar verilir. İlk teşebbüs olarak II. Abdülhamid’e jurnal verilmesi kararlaştırılır.

3. Sahte Softalığın Simgesi: Yunus Hoca

Kılıçzâde Hakkı, “Sahte Softalığa ve Dervişliğe İlan-ı Harp” başlıklı yazısına, “Karîlerim, serlevhâyı görür görmez telaş ve heyecana düşmeyiniz. Siz o kelimeleri okumakla hiçbir zaman Müslümanlıktan çıkmadınız ve ehl-i cehennem olmadınız.”⁵⁴ ikazıyla başlar. Ardından menfaatleri uğruna “İslâmiyet’i şan ve şerefle payidar edecek hüküm ve nasları” yalnızca kıyamet günü tasvirleriyle şerh eden softa, şeyh ve dervişlerden intikam almak gerektiğini belirtir. “Dervişlik ve Softalık Meselesine” başlıklı yazısına, “Sahte kelimesini daima ilave etmeyi unutmamalıdır.”⁵⁵ dipnotunu düşüren Kılıçzâde, işini hakkıyla yapan âlim ve fâzıl din adamlarını istisna tutar. Buna ilaveten, “softalık mesleğinden yetişmiş ve

⁴⁹ Kılıçzâde Hakkı, “Dinsizler”, 1424.

⁵⁰ Burada hatırlatılan hadise dergâhtan ayrılan genç bir dervişin seyahati esnasında ölen eşeğinin önemli bir zatın mezarı olarak zannedilmesi yahut ilan edilmesiyle kabrin ve dervişin gördüğü ihsandır. Bu anlatı “halkın saflığından çıkar sağlamak” bağlamında çeşitli vesilelerle tekrar edilir. Hüseyin Rahmi Gürpınar “Mübareğin Kuyruğu” başlıklı hikâyesinin girişinde “Erenlerden Uzunkulak Baba”nın türbesinden bahseder.: Sibel Turhan Tuna, “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Bazı Öykülerindeki Folklorik Öğeler ve Bunların Günümüze Yansımaları”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 38. ICANAS/ Edebiyat Bilimi Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu Bildirileri*, ed. Zeki Dilek vd. (Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Kurumu, 2007), 1625.

⁵¹ Kılıçzâde Hakkı, “Dinsizler”, 1424.

⁵² Kılıçzâde Hakkı, “Dinsizler”, 1425.

⁵³ Kılıçzâde Hakkı, “Dinsizler”, 1425.

⁵⁴ Kılıçzâde Hakkı, “Sahte Softalığa ve Dervişliğe İlan-ı Harp”, *İctihad* 58 (14 Mart 1329) 1277.

⁵⁵ Kılıçzâde Hakkı, “Dervişlik ve Softalık Meselesi”, *İctihad* 62 (18 Nisan 1329), 1349.

din ve millete pek büyük hizmetler etmiş, gerek eskilerden ve gerek yenilerden”⁵⁶ Eğri Fatih’i, Saadettin Efendi’yi, Mahmud Esad Efendi’yi, Musa Kazım Efendi’yi, Fatin Efendi’yi, Ahmet Mahir Efendi’yi, Hasan Fehmi Efendi’yi, Şevketi Efendi’yi anıp “ulemâ-yı hakikî” olduklarını dile getirdikten sonra şu temennide bulunur:

İstiyoruz ki bütün sarıklı olanlar bunlar gibi ciddi amîk ve ceyyid düşünsünler; tâ ki, sarık ve cübbe bugün olduğu gibi bir alâmet-i tevhîş değil bir nişâne-i irfan u fazilet olsun ve herkes onları hakiki bir muhabbet ile sevsin ve onlardan müstefit olsun. Bu ise hak ve hakikat aleyhine kıyam ile, isyan ile değil tahsil ile, tevaggul ile çenber-i bî-mana-yı taâssubu parçalamakla ve nihayet serbest düşünmeye cesaret ibrâz etmekle kâbil olur.⁵⁷

Kılıçzâde Hakkı, bütün din adamlarının taassup zincirini parçalayarak insanları düşünmeye davet etmesini beklerken aksi şekilde hareket eden sahte softaları ise hikâyelerindeki “Yunus Hoca” tipiyle tenkit eder. Kılıçzâde, Yunus Hoca hikâyeleri sebebiyle “meşihat tarafından” eleştirilmiştir. Hikâyelerin yayın organı *İctihad* mecmuasının, 24 Ağustos 1329 (6 Eylül 1913) tarihinde kapatılması üzerine *İşihad/İşhad* adlarını kullanmak suretiyle isim değişikliğine gitmiştir.⁵⁸

Kılıçzâde Hakkı’nın üç hikâyesinin ana kahramanı, sahte softalığın tecessüm etmiş hâli olan Yunus Hoca’dır. İlk hikâye olan “Yunus Hoca’nın Kendisi”nde bahsi geçen tip şu cümlelerle tanıtılır: “Yunus Hoca acib bir simâ-yı tarihîdir. Kendisi uruk u cinas-ı muhtelifeye mensup ve mahall-i velâdeti pek kesîr olduğu için nerelerde doğduğunu katiyetle tayin etmek mümkün olamamıştır. O, çok kere ölmüş ve yine dirilmiştir.”⁵⁹ “Yunus Hoca’nın Kendisi”nin anlatıldığı bu hikâyeye göre insanlık için ortak cehalet mevcut oldukça Yunus Hoca yaşayacak ölmeyecektir. Lâkin Yunus Hoca, “ulûm ve fûnûnun taammüm ettiği gün ebediyen âlem-i hayata veda etmiş olacaktır.”⁶⁰ Yunus Hoca’nın nesebinin tespiti ise şöyledir:

Yunus Hoca, neşet-i evveli itibarıyla pek kadimdir. Hatta kable’t-tarih yaşadığında şüphe yoktur. Zayıf bir iddiaya itimat edilirse kendisinin evlad-ı Kâbil’den olduğuna inanmak lazım gelir. Fart-ı sürat ve çalakinden nâşi bütün edyân ve mezâhibi dolaşmış hepsinde aynı vazifeyi ifa etmiştir. O, Yunanistan’da, Mısır’da, Rum’da, Çin’de, Hint’de, Avrupa’da uzun seyahatlerde bulunmuş, nihayet memalik-i İslamiyye’de tavattun eylemiştir.⁶¹

İslam coğrafyasında karar kılan Yunus Hoca, bazı rivayetlere göre Abdullah bin Sayyâd, bazılarında göre Emeviler tarafından Müslüman edilmiştir.⁶² Hikâye kahramanının soyu Benî Ümeyye’ye dayandırılırken pek çok torunun Erzurum’a yerleştiği belirtilir. Burada Yunus Hoca’nın nesebi hakkında zikredilen isimlere dikkat etmek gerekir. Zira Abdullah bin Sayyâd; Yahudi bir soydan gelmesi, gaipten haber vermesi ve buna binaen peygamberlik iddiasında bulunması, hadis literatüründeki birbiriyle çelişen rivayetleri, mesih deccâl olduğuna dair inanışlar sebebiyle İslam tarihinin tartışmalı kişilerindendir.⁶³

⁵⁶ Kılıçzâde Hakkı, “Dervişlik ve Softalık Meselesi”, 1350-1351.

⁵⁷ Kılıçzâde Hakkı, “Softalık ve Dervişlik Meselesi”, 1351.

⁵⁸ Çilek, “Kılıçzâde Hakkı’ya Göre Peygamberlik”, 21.

⁵⁹ Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca’nın Kendisi”, *İctihad* 73 (25 Temmuz 1329), 1601.

⁶⁰ Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca’nın Kendisi”, 1602.

⁶¹ Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca’nın Kendisi”, 1602.

⁶² Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca’nın Kendisi”, 1602.

⁶³ Mustafa Çağrırcı, “İbn Sayyâd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/305-306.

Gustave Le Bon⁶⁴ tarafından dikkatle incelenmesi gereken bir “type” olduğunun altı çizilen Yunus Hoca'nın ön planda olduğu zamanlar anlatılırken Hasan Sabbah dönemi ve son Abbasi halifesinin veziri İbnü'l Alkamî anılır. Hasan Sabbah, dini kullanarak insanlara terör eylemleri yaptırmasıyla⁶⁵, İbnü'l-Alkamî ise Abbasi devletinin yıkılmasına sebep olan kötü yönetimiyle bilinir. ⁶⁶ İki isim arasında Şiî olmaları ve tefrikaya sebebiyet vererek kan dökmeleri gibi ortaklıklar mevcuttur.

Yunus Hoca'nın parmağı olduğu belirtilen olaylardan bir diğeri Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle başlayan Hz. Ali ve Muaviye arasında yaşanan ikiliktir. Nitekim hikâyeye göre “Şehadet-i Osman-ı Zinnureyn'e ön ayak olan odur. Muaviye ile vuku bulan Sıffin Muharebesi'nde Şamîlerin hilesini terviç ile İmam Ali'nin hak-ı meşruunu kaybetmesine sebep odur.”⁶⁷ Örnekler İslam tarihinin tefrikalara sebep olan kanlı hadiseleriyle sınırlı kalmaz, İslam filozoflarına da uzanır. Buna göre Yunus Hoca; Hallac-ı Mansur, Muhyiddin Arabi, Gazzali gibi İslam düşünürlerinin öldürülmesi fetvasını verendir yahut bu hususta oy kullanandır. ⁶⁸

Kılıçzâde Hakkı, hikâyenin devamında Yunus Hoca'nın ceddinin Osmanlı Devleti içerisindeki faaliyetlerini anlatır. Buna göre Şehzade Yakup Çelebi'nin katlinde fitnenin defedilmesi gerekçesiyle “şer-i şerif”e uygunluğunu belirten, diğer taraftan II. Osman'ın öldürülmesine rehberlik eden Yunus Hoca'dır. ⁶⁹

Bir şehzade ve bir padişahın öldürülmesiyle sonuçlanan bu hadiselerden ilki Yıldırım Beyazıt'ın tahta geçmesiyle ilgilidir. I. Murad'ın oğlu Yakup Çelebi, kendisi yerine kardeşi Beyazıt'ı tercih eden devlet erkânının müsaadesiyle katledilir. Böylece Osmanlı Devleti'nde “kardeş katli” başlar. ⁷⁰ II. Osman'ın öldürülmesinde ise etkili olan iki sınıf: ulema ve yeniçerilerdir. ⁷¹ Bu hadiselerde devlet adamlarının, askerlerin ve ulemanın tarihin seyrini değiştirdiği görülür. Kılıçzâde Hakkı, Yunus Hoca'yı şu sıfatlarla tanıtmaya devam eder.

Murat-ı rabi tarafından -müfritliğine binaen- Kalitarya'da idam ve kumlara defnedilmişse de az müddet sonra, Sultan İbrahim zamanında yine dirilmiştir. Cinci hocanın musahib ve hemdemi idi. Patrona'nın kadısı Kabakçı'nın müfterisi o idi. Selim-i salisin şehadeti, Nizam-ı Cedid askerinin kahr u tenkili, Alemdârın ifnası

⁶⁴ *Kitlelerin Psikolojisi ve Devrim Psikolojisi* kitaplarının yazarı Gustave Le Bon, *İctihad* dergisi yazarları tarafından takip edilen bir isimdir. Abdullah Cevdet, *İctihad* sütunlarında hem kendisi hakkında yazılar yayınlamış hem de mektuplaşmalarına yer vermiştir. (Abdullah Cevdet, “Gustave Le Bon”, *İctihad* 337 (15 Ocak 1932), 5643-5645.) Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk.: Mustafa Enes Aktürkoğlu, “Gustave Le Bon'un Kitleler Psikolojisi ve Devrim Psikolojisi Eserlerinden Hareketle Fikri Yapısının İncelenmesi”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 339-354.

⁶⁵ Abdülkerim Özyayın, “Hasan Sabbah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/ 347-349.

⁶⁶ Abdülkerim Özyayın, “İbnü'l-Alkamî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/483-484.

⁶⁷ Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca'nın Kendisi”, 1602.

⁶⁸ Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca'nın Kendisi”, 1602.

⁶⁹ Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca'nın Kendisi”, 1602.

⁷⁰ Tuğba Demirci, *Sosyal ve Politik Bir Vaka Olarak Osmanlı Devleti'nde Şehzade Ölümleri*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 67-68.

⁷¹ Feridun Emecen, “Osman II”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/455.

hep onun başı altından çıkmıştır. Volkan mecmuasının müessisi, Hamdi Çavuş'un akıl kahyası o idi. Kör Ali tâ kendisidir.⁷²

Yukarıda bahsedilen isimlerden ilki, idam edilen ilk şeyhülislam olan Ahizade Hüseyin Efendi'dir. Müfsitlik olarak değinilen husus ise IV. Murad'ın ilmiye sınıfına karşı tutumu sebebiyle annesi Kösem Sultan'a oğlunu ikaz etmesi minvalinde bir mektup göndermesidir. Bu durum ortaya çıkınca Ahizâde, Kıbrıs'a sürgünü esnasında gemiden indirilip idam edilmiş ve kumsala gömülmüştür.⁷³

Patrona Halil İsyânının elebaşlarından olarak hikâyede adı geçen kişi, İstanbul kadısı Deli İbrahim Efendi'dir.⁷⁴ Nizam-ı Cedid ordusuna ve III. Selim dönemine son veren Kabakçı Mustafa İsyânının "arka plandaki gerçek mimarlarının sadâret kaymakamı Köse Mûsâ Paşa ile Şeyhülislâm Topal Atâullah Mehmed Efendi"⁷⁵ olduğu bilinmektedir. II. Selim'i yeniden padişah yapmak isterken cesediyle karşılaşan⁷⁶ Alemдар Mustafa Paşa, II. Mahmud'un padişah olmasını sağlar. Ancak ordunun düzenlemesini istemeyen yenîçerileri engellemeye çalışırken ölür.⁷⁷

Yunus Hoca'nın fitneleri bunlarla sınırlı kalmaz. Nitekim *Volkan* gazetesinin kurucusu olan ve 31 Mart Vakası'nın müsebbibi görülen Derviş Vahdeti,⁷⁸ söz konusu ayaklanmada Avcı taburunun başındaki isimlerden biri olan Hamdi Çavuş⁷⁹ ve Fatih Camisinde "din elden gidiyor" açıklamalarıyla etrafında insanları toplayarak Yıldız Sarayı'na giden Kör Ali⁸⁰ Yunus Hoca ile bağlantı kurulan kişiler arasındadır. Yunus Hoca'nın fitneleri sayılırken II. Meşrutiyet dönemindeki fikir hareketlerinin izini taşıyan süreli yayınlar da anılmış, "içtihadıyyunu tekfir için, pîr aşkına, neşredilmeğe başlamış olan bütün dinî ve ilmî gazetelerin müdür-i umumileri" de Yunus Hocayla ilişkilendirilmiştir.⁸¹

Zikredilen bu örnekler, Kılıçzâde'nin hem İslam tarihine hem de Osmanlı tarihine dair araştırmalarını gösterir niteliktedir. Nitekim *Akvemü's-Siyer* örneği üzerinden "İslam tarihi nasıl anlatılmalıdır?" sorusuna cevap arayan yazar, söz konusu kitap yayınlanır yayınlanmaz temin edip "yutarcasına mütalaa etmiş" olduğunu vurgular. Ardından, "İstanbul'da Bab-ı Meşîhât Mektûbî Kaleminde bu gibi hurafe-âlûd efkâr cây-i kabul bulursa, acaba bi'l-farz, Konya medreselerinde carî olan efkâr nasıldır?"⁸² sorusunu sorar.

⁷² Kılıçzâde Hakkı, "Yunus Hoca'nın Kendisi", *İçtihad*, 1602.

⁷³ Mehmet İpşirli, "Ahîzâde Hüseyin Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/548-549.

⁷⁴ Abdülkadir Özcan, "Patrona İsyanı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/189-192.

⁷⁵ Kemal Beydilli, "Kabakçı İsyanı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/8.

⁷⁶ Kemal Beydilli, "Selim III", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/424.

⁷⁷ Kemal Beydilli, "Alemдар Mustafa Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/365.

⁷⁸ M. Ertuğrul Düzdağ, "Volkan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/123-125; Zekariya Kurşun, "Derviş Vahdetî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/198-200.

⁷⁹ Atatürk Ansiklopedisi, "31 Mart Vakası", (Erişim 02.10.2023)

⁸⁰ Necdet Aysal, "Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 37-38 (Mayıs-Kasım 2006), 19.

⁸¹ Kılıçzâde Hakkı, "Yunus Hoca'nın Kendisi", 1603.

⁸² Kılıçzâde Hakkı, "Akvemü's-Siyer", *İçtihad* 66 (16 Mayıs 1329),1435.

Bu endişe sahte softalığıyla simgeleştirdiği hikâye kahramanının yolunu Konya medreselerine düşürmüştür.

Kılıçzâde Hakkı, “tüm zamanların softalarının bir temsili olarak ortaya koyduğu”⁸³ Yunus Hoca'nın en nihayetinde Konya'nın Karıştıran köyündeki Fitneoğulları ailesine mensup olduğunu yazar. Onun başlangıç eğitimi olan “Mebadî-yi ulum”u Konya'da aldığını belirtirken bu eğitimi hikâyeye not olarak eklediği şu cümlelerle açıklar: “Yunus Hoca'ya göre mebadî-yi ulum, Kur'ân-ı Kerim ile Mızraklı İlmihâl kıraati. Tecvit ve harfleri sülüs veya nesih hattıyla teker teker yazmaktır. Bunları tahsil etmiş olan herkes efendi ve molladır. İsteddiği yerde ders okutabilir.”⁸⁴

Yunus Hoca, kırk sekiz kez başa döndüğü için iki sene sonunda ancak ebcede geçebilir. Ebcedi “yalan yanlış” okuyabildiği için muallim tarafından “Konya Şekercileri”nin imalatı olan “Ashab-ı Kehf” isimli bir mühürle mühürlenmiş kırmızı akide şekeriyeye ödüllendirilir. Söz konusu şekeri yedikten sonra “uykuya mübtela” olur. Kılıçzâde Hakkı hikâyenin bu kısmını şu arasözle böler: “İstitrâd: Bunun tesir-i mahsusuyla olmalıdır ki, Yunus Hoca, halkı pek ziyade uyutmak taraftarıdır. Halkın uyanık durmasını kendi huzur-ı hâb u rahatını ihlal eder havfıyla, asla tercih edememektedir.”⁸⁵

Konya İbtidâî Mektebi'ne başladıktan sekiz sene sonra Kur'an'ı hatmeden, altı senede her yaprakta yetmiş yedi hata yapmak suretiyle hıfzeden Yunus Hoca'nın eğitimi, mizahî bir üslupla anlatılır. Mürekkep yalamışlığı baş hafızın yeşil renkli karalama kâğıtlarını diliyle temizlemesinden ileri gelir. Hikâyede övüldüğü belirtilen kabiliyeti, çeşitli kelimeler yazdıktan sonra yeşil renkli meşk kâğıdına bakarak satırlarının doğruluğunu kontrol etmesidir. Harekeli yazılmış *Mızraklı İlmihâlî*'ni kekeleyerek okuması yine bir başka başarısıdır. Kılıçzâde'nin istihzaları medresenin muallimi Tokmak Hafız'a şu cümlelerle uzanır: “Tamam kırk seneden beri muallimlik eden Tokmak Hafız, bu derece zeki ve kabiliyetli bir şakirde tesadüf etmemişti. Onun gibi bir talibin mevcudiyetini mektep içinde bir şeref addetmekte idi.”⁸⁶

Tokmak Hafız'ın teveccühü, Yunus Hoca hafızlığını tamamladığında da devam eder. Şehrin ileri gelenleri Yunus Hoca'nın medresede kalarak tedrisata devam etmesi gerektiğini söylerken Tokmak Hafız, büyük bir müderris, kazasker, şeyhülislam olması muhtemel talebesini İstanbul'a gönderir. Yunus Hoca “softalığın en parlak” döneminde İstanbul'a gelir. Bu dönem “medrese-nişin olan talebe-i ulum efendilerin imtihanlarından af buyurulduğu zaman”dır.⁸⁷

Yunus Hoca'nın tahsil hayatının devamına geçmeden evvel, Kılıçzâde'nin medreselerdeki eğitim sistemine dair kanaatlerini aktarmak gerekir. Süleymaniye Medresesi ile Kolej de Frans'ı kıyaslayan Kılıçzâde Hakkı, softaları ilim ve fenni “Halebî'den veya Kara Davud'dan ibaret” sanmakla, aynı şeyleri tekrar etmekle eleştirir:

⁸³ Nesime Ceyhan, *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Hikayesi*, 260.

⁸⁴ Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca'nın Kendisi”, 1603.

⁸⁵ Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca'nın Kendisi”, 1603.

⁸⁶ Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca'nın Kendisi”, 1603.

⁸⁷ Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca'nın Kendisi”, 1604.

Yirmi otuz sene mütemadiyen (nasara, yansuru ve gâle yegûlu) tasrifâtının karşısında sallanıp durmaktan başka bir hüner gösteremeyen bu kabiliyetsizlerin⁸⁸ nesine güvenmelidir de etfâl-ı Müslimîni bunların yed-i terbiyesine teslim etmelidir.⁸⁹

Yukarıdaki cümlelerin devamında medreseleri cehalet ve taassup kaynağı olarak gören Kılıçzâde Hakkı, bu düşüncesinde yalnız değildir. Medreselerin yetersizliği meselesi devrin aydınlarının ortak kanaatidir. Kimisi medreselerin ıslahını savunurken kimisi ilga edilmesi taraftarıdır. II. Abdülhamid döneminde medreselerin eğitim programlarının düzenlenmesi, bazı kitapların çıkarılması, bazı derslerin eklenmesi müderrisler tarafından da teklif edilmiştir.⁹⁰

Kılıçzâde Hakkı, Yunus Hoca'nın sergüzeştine, "Yunus Hoca Talebe" hikâyesiyle İstanbul'daki medrese talebeliğini anlatarak devam eder. Hikâyenin başında Yunus Hoca, Tokmak Hafız'ın kendisine verdiği bir mektupla Nuruosmaniye Camii'ndeki medresenin müderrisi Ahmet Hayri Efendi'ye ulaşır. Söz konusu müderris, "Patrona'nın eyyam-ı tuğyanına, Kâğıthane ve civarındaki ekâbire mahsus kasırlarla Üsküdar'daki matbaanın tahribine fetva veren Hayri Efendi'nin ahfâdından[dır]."⁹¹

Medreseye kabul edilen Yunus Hoca, medresedeki odayı iki softayla paylaşır. Medrese talebelerinden Hasankaleli Arif Hoca, yeni arkadaşına bir sigara ikram eder. Yunus Hoca'nın bu ikramı reddetmesi üzerine Arif Hoca, medrese öğrencilerinin vaziyetini bildiren şu cevabı verir: "Sen de alışırsın, dedi, geldiğimiz zaman biz de senin gibi içmiyor idik. Buraya medrese derler. Hem onu hem de diğer birçok şeyleri öğreniyorsun."⁹²

Medresenin düzenine dair Yunus Hoca'yı bilgilendiren oda arkadaşları, padişahın medreseye ikramlarının koyun göndermekle sınırlı kalmadığını ayrıca medrese talebelerinin imtihan ve askerlikten de affedildiklerini belirtirler. Daha sonra kendilerine biçilen misyonu şu cümlelerle açıklarlar: "Hem din ile mücadele hem küffar ile mücadele... İki karpuz bir koltuğa sığmaz. Şevket-penah efendimiz din ile mücadeleden daha mühim olduğunu taktir buyurdukları için bizi küffar ile mücadeleden af buyurdular."⁹³

Hikâyede medrese talebelerinin askerlikten muaf tutulmasının, eğitim sistemindeki olumsuz etkisinin bütün sorumluluğu "devr-i sabıka" ve II. Abdülhamid'e yüklenmiştir. Oysa tarihi seyre bakıldığında medrese talebelerinin askerlik hizmetine tabi olmaları Tanzimat döneminde yürürlüğe konulan bir kanunladır. Söz konusu kanun, medrese talebelerinin kurayla imtihan edilmelerini ve imtihanda başarısız olanların askere alınmasını kapsar. Askerlik muafiyeti sadece medrese talebelerine has bir durum değildir. İmtihan neticesinde başarılı bulunan tıbbiye, hendese, baytar mektebi öğrencilerine de bu hak tanınmıştır.⁹⁴ Tanzimat'tan itibaren uygulanan ve II. Abdülhamid döneminde

⁸⁸ Bu makalenin de yer aldığı *İtikâdât-ı Batılıya İlan-ı Harp* adlı kitapta, "kabiliyetsizlerin" kelimesinden sonra parantez içerisinde "ulema-yı hakikîyeyi daima müstesna tutmalıdır" ifadesine yer verilmiştir. Kılıçzâde Hakkı, *İtikâdât-ı Batılıya İlan-ı Harp*, 42.

⁸⁹ Kılıçzâde Hakkı, "Sahte Softalığa ve Dervişliğe İlan-ı Harp", 1280.

⁹⁰ Zeki Salih Zengin, *Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi*, (Ankara: Maaarif Mektebi Yayınları, 2019), 49.

⁹¹ Kılıçzâde Hakkı, "Yunus Hoca Talebe", *İçtihad* 77 (22 Ağustos 1329), 1703.

⁹² Kılıçzâde Hakkı, "Yunus Hoca Talebe", 1703.

⁹³ Kılıçzâde Hakkı, "Yunus Hoca Talebe", 1704.

⁹⁴ Zeki Salih Zengin, *II. Abdülhamid Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2021), 174-176.

çeşitli düzenlemeler yapılan medrese talebelerinin askerliğiyle ilgili kanunların, 1892 yılından itibaren uygulanmaması medreselerde askerlik vazifesinden kaçanların bulunmasına neden olmuştur.⁹⁵

Kılıçzâde Hakkı, Yunus Hoca ve diğer medrese talebeleri arasındaki anlayış farklılığını hikâyede çeşitli vesilelerle vurgular. Bunlardan biri kaşık kullanımına dairdir. Yemek faslında Yunus Hoca kaşığa gerek olmadığını, sahabenin elleriyle yemek yediğini hatırlatır ve kaşık kullanmayı kâfirlikle ilişkilendirir. Oda arkadaşlarından Cafer Hoca bu durumu tashih etmek gereği duyar: “Aferin hocam, dedi, sen dört yüz dirhem bir Müslüman olacaksın. Fakat malum ya temizlik de sünnettir. Çatal ile yemek yemek egerçi pek günahdır fakat kaşığın o kadar zararı yoktur. Mübah olmasa bile nihayet mekruh olabilir.”⁹⁶ Ayrıca Yunus Hoca'nın kimseyi beklemeden odanın ortasına kurulmuş sofranın en beğendiği köşesine oturması karşısında Cafer Hoca: “Aferin Yunus Hoca!.. Senin tam bir kadı olmaya istidadın var... Hoca dediğin yüzü biraz pek olmalı. Hele boğaz işlerine ait olursa hiç sağa sola bakmamalı”⁹⁷ der. Bu cümleler Kılıçzâde'nin kadınlık makamına ve genel itibarıyla din adamlarına karşı tavrının bir başka yansımasıdır.

Yunus Hoca, odada tek kaldığında merakına yenilerek diğer medrese talebelerinin sandıklarını kurcalar. Ağzı mantarlı sarı ve kırmızı renkli sular bulunan şişeler, pamuk ve sabuna benzeyen şeyler gören Yunus Hoca'nın merakı oda arkadaşları döndükten sonra son bulur. Kadehleri ve şişeleri çıkarıp sohbe koyulan Cafer Hoca ve Arif Hoca, Kömürcü ve Ziba Sokağı'na ziyaretlerinden ve burada kaptıkları hastalıklardan bahsederler. Misafir olarak gittikleri diğer odada Yasin Hoca “hamam âlemi”nde kapıldığı bir hastalık dolayısıyla yatmaktadır. Medrese talebelerinin Beyoğlu'nda Ziba Sokağı'ndaki evlerdeki katıldıkları eğlenceleri birbirlerine anlatmalarıyla neticelenen hikâyeye, “Vakıa devr-i sabıkta cereyan etmiştir.”⁹⁸ notuyla tamamlanır. Bu hikâyede medreselerdeki yozlaşmayı göstermiş ve kadı olmak üzere yetiştirilen medrese talebelerinde görünen ahlaksızlıklara işaret edilmiştir.⁹⁹

Yunus Hoca'nın bir başka macerası, “Yunus Hoca'nın Kavgalarından” başlığıyla *Hürriyet-i Fikriyye* dergisinde yayımlanır. Hikâyedeki olaylar, dönemine göre modern giyinmiş bir kadın ile Yunus Hoca'nın karşılaşmasıyla başlar. Yunus Hoca ve bu hanım mağazanın kapısında karşılaştıklarında birbirlerine, kıyafet ve tavırlarından ötürü, aynı yadırgayıcı ve küçük gören gözlerle bakarlar. Konya'da hocası Tokmak Hafız'ın kıyamet alameti olarak kadınların süslü ve açık yüzle gezmesini göstermesi, Fatih ve Süleymaniye'deki ulemanın “büyük harekât-ı arzı” kadınların giyimiyle ilişkilendirmesi Yunus Hoca'nın zihninde yer etmiştir. Yunus Hoca'nın şuur akışından yansıyan aşağıdaki cümleler, Kılıçzâde'nin sahte softalığa dair değerlendirmelerinin özeti gibidir:

Hele şeyhülislam efendi hazretlerinin tamim ettiği vasiyetnâme-i peygamberîde bütün bu olacaklar tamamıyla yazılı değil mi idi? Artık bütün felaketlerin, hep kadınların açık saçık gezmelerinden nâşi min-tarafillah gönderildiğine daha başka ve büyük delil ister mi? Halk fukaraya, dervişlere, medreselere bakmıyor, bütün paralarını süse, ziynete veriyorlardı.¹⁰⁰

⁹⁵ Zengin, *II. Abdülhamit Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi*, 181.

⁹⁶ Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca Talebe”, 1705.

⁹⁷ Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca Talebe”, 1708.

⁹⁸ Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca Talebe”, 1711

⁹⁹ Nesime Ceyhan, *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Hikayesi* (İstanbul: Selis Kitaplar, 2009), 258.

¹⁰⁰ Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca'nın Kavgalarından”, *Hürriyet-i Fikriyye* 10 (10 Nisan 1330), 14.

Yunus Hoca, aklından bunlar geçerken, kadına hesap sormaktan kendini alamaz ve şu sözleri sarf eder: “Kadın! Kadın! Dedi. Allah’tan korkmaz, peygamberden utanmaz mısın? Nedir bu senin kıyafetin? Gâvur musun, Müslüman mısın? Senin bu murdar çarşafını paralamayayım da ne yapayım?..” Bir yabancımanın kendisiyle bu şekilde konuşmasından rahatsızlık duyan kadın, “Elhamdülillah Müslümanım, Allah’ı da peygamberi de senden iyi tanırım. Benim imanım seninki gibi taklidî ve çürük değildir. Ne demek istiyorsun hoca?” diye cevap verir. Kıyafetleri üzerinden maruz kaldığı eleştiriler karşısında giydiklerinin eşinin emekleri sonucu elde edilmiş helal mal olduğunu söyleyen kadın, Yunus Hoca’ya “beytül maldan fayda gördüğün kadar Müslümanların faydasına çalışsan”¹⁰¹ der. “Şeriat muhafızı” olduğu için kadının kıyafetlerine karıştığını Yunus Hoca’nın “Biz karışmayalım da papaz mı karışsın?” sorusu karşısında kadının cevabı, “Papazlar kadar malumatlı olsaydınız zaten bu gibi şeylere karışmayı vazifenizden hariç bilirdiniz.”¹⁰² şeklindedir.

Hikâye kahramanı Yunus Hoca ile muhatabı kadın arasındaki münakaşa, Kılıçzâde’nin Batıcılığıyla ilişkilendirilerek Hıristiyanlık övgüsü olarak değerlendirilebilir. Ancak aynı Kılıçzâde Hakkı, Müslümanlığın tefekkür dini olduğunu vurgulamakta ve Katolik mezhebi hakkında şunları söylemektedir: “Katoliklikte tefekküre ve tahlîl ve tenkide mesâğ yoktur. El-minnetu lillâh ki Müslümanlar tefekkür ve taâkkül ile me’murdurlar.”¹⁰³

Hikâyedeki kadın, kendisine söz konusu ikazı yapmayı vazife edinen din adamına; bu uyarının yerinin sokak ortası, mağaza kapısının önü değil kürsüler olduğunu hatırlatır. Halka kürsü üzerinden Allah’ın emir ve yasaklarını anlatarak vaaz ve nasihat etmesinin uygun düşeceğini belirtir. Bu durum iki kişi arasındaki tartışmayı başka bir boyuta taşır. Münakaşa eden ikilinin etrafında bir daire oluşur. İçlerinde bir zabıta da bulunduğu halde kimse sokak ortasında bir kadına şiddetle bağırarak medreseliyi oradan uzaklaştırmaya yeltenmez. Hikâyenin bu kısmı, Kılıçzâde’nin madde madde modernleşme safhalarını anlattığı “Pek Uyanık Bir Uyku” başlıklı makalesini hatıra getirir. Nitekim söz konusu makalenin ilgili maddesi şöyledir:

Kadınlar diledikleri tarz ve biçimde telebbüs edip yalnız israf etmeyeceklerdir. Polisler, softalar ve suret-i mahsusada arabacı makûlesi kesân ile evbâşânın, kadınların telebbüslerine, çarşaf ve peçelerine katiyen müdahaleye hak ve salâhiyetleri olamayacağı gibi şeyhülislâm efendiler hazerâtı dahi çarşafırlara dair beyannâmeler imlâ ve imza etmeyeceklerdir.¹⁰⁴

Yukarıdaki cümlelerde tanıtılan softalar, arabacı takımı ve polisler; “Yunus Hoca’nın Kavgalarından” başlıklı hikâyesinin de kişi kadrosunu oluşturur. Kılıçzâde Hakkı, bir kadının toplum içerisinde özgür olmasının, rahat hareket edebilmesinin, eğitilmiş ve bilgili olmasının, o toplumun ilerlemesine ve gelişmesine olanak tanıyacağını düşünmekte ve bu nedenle kadınlara hürmet etmek gerektiğini savunmaktadır.¹⁰⁵ Nitekim Kılıçzâde Hakkı’nın “Bir kadın aşığlandı ve herkes ehemmiyetsiz bir vaka seyrederek gibi lakayd baktı ve sonra dağıldı... Bir memleketteki bir kadın aşığlanır ve hiçbir erkek tarafından müdafaa

¹⁰¹ Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca’nın Kavgalarından”, 14

¹⁰² Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca’nın Kavgalarından”, 15.

¹⁰³ Kılıçzâde Hakkı, “Akvamü’s-Siyer”, *İçtiyhâd* 66 (16 Mayıs 1329), 1436-1437.

¹⁰⁴ Kılıçzâde Hakkı, “Pek Uyanık Bir Uyku”, *İçtiyhâd* 55 (21 Şubat 1338), 1227.

¹⁰⁵ Çam, “II. Meşrutiyet Dönemi Garpcılık Fikrinin Cumhuriyet’in Düşünsel Temellerine ve Eğitime Etkileri”, 147.

edilmezse o memleket yaşamaya, o memleket müstakil olmaya layık değildir. O memleket yıkılmaya mahkûmdur.”¹⁰⁶ cümleleri bu hikâyesiyle beraber değerlendirilmelidir.

Hikâyenin devamında Yunus Hoca'nın sözleri toplaşan kalabalık tarafından haklı bulunduğu gibi onları harekete geçirir, nitekim kadının çarşafının yırtılarak eve gönderilmesi fikri ortaya atılır. Arabacı, hamal ve en nihayetinde Hz. Hatice ve Hz. Ayşe'nin mavi bir gömlekten başka giyecek giysisinin olmadığını ileri süren yaşlı kadının katıldığı tartışma giderek hararetlenir. Yaşlı kadının aşağıdaki cümleleri kalabalığın görüşlerini de aksettirir:

Yırtmalı, yırtmalı. Boyu batasica namussuzun çarşafını yırtmalı. Piçinin başını da şapkasıyla beraber koparıp atmalı. Nedir bu rezalet? Ah Allah'ım! Ne günlere kaldık! Hazret-i Fatıma anamızla Hatice anamız mavi bezden birer gömlek giyerlerdi. Ayaklarına giyecek birer donları bile yoktur o gömleği yıkadıkları zaman kuruyuncaya kadar çırpçılak otururlardı. Bak bunlar şimdi neler giyiyorlar. Tevekkel bela üstüne bela gelmiyor. İyi ki başımıza taş yağmıyor. Ah sen hoca mısın, melek misin? Nur ol evladım. Allah sizi aramızdan eksik etmesin. Sizin gibi din uluları var da yaşıyoruz. Yoksa yerin dibine geçtiğimiz gündür.¹⁰⁷

Kalabalığın yaşlı kadını dinlemesini fırsat bilen kadın, bir arabaya binerek oradan uzaklaşmayı başarır. Kadının ettiği dua toplumsal dikkatini göstermesi bakımından önemlidir:

Allah'ım, dedi, sen bu zavallı milleti irşat et. Senin en sarîh emirlerini unutmuş olan bu cahil efendilerin fena numunelerinden bu halkı kurtar. Onların gözlerini aç ki biraz da etraflarını görsünler ve öğrensinler ki Allah'a kulluk etmek başkadır. Çalışmayıp sefil olmak yine başkadır. Ya Rabbi sen bu mahlukatına bildir ki, yangınlar mağlubiyetler, zelzeleler, hep kendi tembelliğimiz de kendi tedbirsizliğimizdendir.¹⁰⁸

Kadın bu duaları ettiği esnada Yunus Hoca, toplanan kalabalığa şu cümlelerle hitap eder:

Ey Müslümanlar, bu rezaleti, bu gavurluğu görüyor musunuz? Bu açık yüzler, bu süslü çarşaf, bu yüksek ökçeli potinler bu eldivenler var iken vallahi ve billahi biz beladan kurtulmayız. Bugün zelzele olur, yarın yangın olur, öbür gün Moskof İstanbul Boğazı'na gemilerini getirir. Allah şevketlü kerametlü padişah efendimiz hazretlerine tükenmez ömürler versin. (Âhâli hep ağızdan âmin! der) şu vezirlerine, paşalarına emir verse de biraz bunları men' ettirse ne olur? Kendisinden Allah da razı olacak peygamber de.¹⁰⁹

Yunus Hoca konuşmasının devamında Hz. Peygamber'in kabrinden yükselerek Şeyhül-Haram'a ulaşan, oradan da açılmaksızın Mabeyn-i Hümayun'a gelen ve Şeyhülislam aracılığıyla medreseye gönderilen vasiyetnameden bahseder. Anlattıklarına inanmayanlar için cehennem az olduğunu belirtir. Allah'tan korkulması gerektiğinin altını çizer. Kılıçzâde Hakkı'nın dine dair görüşlerine bakıldığında onun hurafelerden ayrılan tarih ve akılla anlaşılabilir bir din algısı inşa etmek istediği görülür. Hz. Peygamberin yüksek yaratılışını anlatmak için mucizelere ihtiyaç olmadığını belirten Kılıçzâde'ye göre, “Zira gayr-i tabiiyeler Hazret-i Peygamber'i hiç yükseltmez. Onun büyüklüğü ekmel bir

¹⁰⁶ Kılıçzâde Hakkı, “İstanbul Muhafızlığı'na: Kadınlara Nasıl Hürmet Ediyoruz”, *İçtihad* 69 (27 Haziran 1329), 1520.

¹⁰⁷ Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca'nın Kavgalarından”, 15.

¹⁰⁸ Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca'nın Kavgalarından”, 15.

¹⁰⁹ Kılıçzâde Hakkı, “Yunus Hoca'nın Kavgalarından”, 16.

insan olmasındadır.”¹¹⁰ Batıcılığıyla bilinen Kılıçzâde Hakkı, bazı Hıristiyan müelliflerin Hz. Peygamber’in isterik/histerik olduğunu söylemelerinin ardında bu anlatıların yer aldığını söyler. Güzelleme yapmak için anlatılan bu hikâyeler, on asır önce faydalı iken ilerleme çağında bunların yeniden sunulmasının faydasız olduğunu belirtir.

Sonuç

Gelenek yahut dine ait yanlış inançları fikrî eserlerinde eleştiren Kılıçzâde, söz konusu eleştirilerini fiktif metinlere taşımıştır. Bu çalışmada Kılıçzâde Hakkı’nın sekiz hikâyesi üç başlık altında değerlendirilmiştir.

“Dest-i İzdıvaca Talip miyiz?” başlığı altında değerlendirilen üç hikâyede evlilik birliğinin başlangıcına değinilir. Evlenecek kişilerin birbirini tanımadan yapacağı izdivaçların zararlı olabileceğinin altı çizilirken bu hususun dinle/şeriatla bağdaştırılmaması gerektiği belirtilir. Evlilik törenlerinin “koltuk merasimi” gibi uygulamalardan arındırılması gerektiği vurgulanırken düğün merasimleri vesilesiyle Batılılaşmayı yalnızca ölçsüz eğlence olarak algılayanlar eleştirilir.

“Dinsizlik Alametleri”nin işlendiği iki hikâye, kadınların eşleriyle birlikte gezmesinin dinsizlik olarak değerlendirildiği bir topluluğun tenkididir. Bilhassa imam, vaiz, türbedar, derviş gibi cahil ve paragöz olarak tasvir edilen kişilerin karşısına, onların savunduğu fikirleri eleştiren müfettişin kızı ve kendisine çeşitli hususlarda danıştığı âlim ve fâzıl zatın çıkarıldığı dikkat çekmektedir.

“Sahte Softalığın Simgesi: Yunus Hoca”nın başkahraman olduğu hikâyelerin ilkinde yeryüzündeki fitnelerin müsebbibi olan cahil insan tipinin İslamiyet’teki tezahürü anlatılmış, ikinci hikâyede medresede vücut bulmuş hâline yer verilmiş, son hikâyede ise bir kadınla girdiği tartışmada anlatmakla yükümlü olduğu dine ne denli uzak olduğunun altı çizilmiştir. Hikâyeleri din algısıyla beraber değerlendirildiğinde Kılıçzâde’nin, Batıl itikatlarla savaşında karşı cepheye cehaletlerini din kılığında pazarlayanları yerleştirdiği görülür.

Kılıçzâde Hakkı’nın hikâyeleri II. Meşrutiyet dönemi yazılarıyla birlikte okunduğunda, dine muhalefet etmeden hurafe ve batıl inançları yaşantımızdan çıkarmamız gerektiği sonucuna ulaşılır. Kılıçzâde, hikâyelerinde tipleştirdiği kahramanları aracılığıyla mesajını topluma ulaştırmak istemiştir. Söz konusu hikâyelerde cahil softalar, geleneklere sorgulamadan sarılanlar, dini hurafelerden ibaret görenler eleştirilirken; eğitimli, ne istediğini bilen, iffetli kadınlar; fazilet sahibi âlimler, yanlış Batılılaşmaya da batıl itikatlara da cephe alan erkekler övülmüştür.

¹¹⁰ Kılıçzâde Hakkı, “Akvemü’s-Siyer”, 1434.

Kaynakça | References

- Abdullah Cevdet. "Gustave Le Bon". *İctihad* 337 (15 Ocak 1932), 5643-5645.
- Akman, Zekeriya. "Kılıçzâde Hakkı'nın Siyer Yazıcılığı ile İlgili Görüşleri". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/26 (2012/2), 55-73.
- Aktürkoğlu, Mustafa Enes. "Gustave Le Bon'un Kitleler Psikolojisi ve Devrim Psikolojisi Eserlerinden Hareketle Fikri Yapısının İncelenmesi". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 339-354.
<https://doi.org/10.33460/beuifd.901360>
- Altıntaş, Ramazan. "Batılılaşmış bir Doğulu: Kılıçzâde Hakkı ve Projesi". *Eskiye* 8 (2008), 93-102.
- Aysal, Necdet. "Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 37-38 (Mayıs-Kasım 2006), 15-53.
https://doi.org/10.1501/Tite_0000000064
- Atatürk Ansiklopedisi, "31 Mart Vakası", Erişim 02.10.2023.
<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/31-mart-vakasi/>
- Bektaş, Alkan. *Kılıçzâde Hakkı'nın İtikadât-ı Batılâya İlan-ı Harb İsmi Eserin Çeviri Yazısı ve Değerlendirilmesi*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Beydilli, Kemal. "Alemdar Mustafa Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 2/364-365. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Beydilli, Kemal. "Kabakçı İsyanı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 24/8-9. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Beydilli, Kemal. "Selim III". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 36/420-425. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Ceyhan, Nesime. *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Hikayesi*, İstanbul: Selis Kitaplar, 2009.
- Çağrı, Mustafa. "İbn Sayyâd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 20/305-306. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Çam, İrfan Davut. *II. Meşrutiyet Dönemi Garpcılık Fikrinin Cumhuriyet'in Düşünsel Temellerine ve Eğitime Etkileri*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Çelik Torun, Esmâ. "Kılıçzâde Hakkı'nın Yazılarında Din ve Laiklik". *Turkish Studies* CUDES 214/5 (2019), 253-276. <http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.23010>
- Çınar, Tuba. *Osmanlı Toplumunda Evliliğin Sona Erdirilmesi (1839-1922)*. Ankara, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Çilek, Hülya. *Kılıçzâde Hakkı'ya Göre Peygamberlik*. İstanbul, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Demirci, Tuğba. *Sosyal ve Politik Bir Vaka Olarak Osmanlı Devleti'nde Şehzade Ölümleri*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Düzdağ, M. Ertuğrul. "Volkan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/123-125. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Emecen, Feridun. "Osman II". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/453-456. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Hanioğlu, M. Şükrü. *Bir Siyasi Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1997.

- İpşirli, Mehmet. "Ahîzâde Hüseyin Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/548-549. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Kılıczâde Hakkı. *İtikâdât-ı Batılaya İlân-ı Harp*. İstanbul: Şems Matbaası, 1332.
- Kılıczâde Hakkı. "İman". *Hürriyet-i Fikriye* 1 (25 Kanun-i sâni 1329), 2-4.
- Kılıczâde Hakkı. "Zıfâf". *Hürriyet-i Fikriye* 3 (17 Şubat 1329), 11-16.
- Kılıczâde Hakkı. "Erkek Kına Gecesi". *Hürriyet-i Fikriye* 5 (3 Mart 1330), 12-16.
- Kılıczâde Hakkı. "Son Gece". *Hürriyet-i Fikriye* 6 (13 Mart 1330), 13-16
- Kılıczâde Hakkı. "Yunus Hoca'nın Kavgalarından". *Hürriyet-i Fikriye* 10 (10 Nisan 1330), 13-16.
- Kılıczâde Hakkı. "Pek Uyanık Bir Uyku". *İctihad* 57 (7 Mart 1329), 1261-1264.
- Kılıczâde Hakkı. "Sahte Softalığa ve Dervişliğe İlân-ı Harb". *İctihad* 58 (14 Mart 1329), 1277-1281.
- Kılıczâde Hakkı. "Dervişlik ve Softalık Meselesi". *İctihad* 62 (18 Nisan 1329), 1349-1352.
- Kılıczâde Hakkı. "Dinsizler". *İctihad* 65 (9 Mayıs 1329), 1421-1425.
- Kılıczâde Hakkı. "Akvemü's-Siyer". *İctihad* 66 (16 Mayıs 1329), 1434-1439.
- Kılıczâde Hakkı. "İstanbul Muhafızlığı'na: Kadınlara Nasıl Hürmet Ediyoruz". *İctihad* 69 (27 Haziran 1329), 1520-1521.
- Kılıczâde Hakkı. "Kafessiz Ev". *İctihad* 71 (11 Temmuz 1329), 1557-1561.
- Kılıczâde Hakkı. "Yunus Hoca'nın Kendisi". *İctihad* 73 (25 Temmuz 1329), 1601-1604.
- Kılıczâde Hakkı. "Yunus Hoca Talebe". *İctihâd* 77 (22 Ağustos 1329), 1703-1711.
- Kılıczâde Hakkı. "Tamamen Hallolunmadıkça Bitmeyen Bir Mesele". *İctihad* 92/İctihad 4 (6 Şubat 1329), 2067-2070.
- Kurşun, Zekeriya.; Kahraman, Kemal. "Derviş Vahdeti". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/198-200. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Özaydın, Abdülkerim. "Hasan Sabbah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/347-350. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Özaydın, Abdülkerim. "İbnü'l-Alkamî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/483-484. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Özcan, Abdülkadir. "Patrona İsyanı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/189-192. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Pekdoğan, Celal. "Kılıczâde Hakkı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/414-416. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Tuna Turhan, Sibel. "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Bazı Öykülerindeki Folklorik Ögeler ve Bunların Günümüze Yansımaları". *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi / 38. ICANAS/ Edebiyat Bilimi Sorunları ve Çözümleri*. ed. Zeki Dilek vd. 1611-1632. Ankara: Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Kurumu, 2007.
- Tunaya, Tarık Zafer. *Âmme Hukukumuz Açısından İkinci Meşrutiyetin Siyasî Tefekküründe Garpcılık Cereyanı*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1949.
- Zengin, Zeki Salih. *Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi*, Ankara: Maarif Mektebi Yayınları, 2019.
- Zengin, Zeki Salih. *II. Abdülhamit Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2021.